

ГЛАСНИК ГЕОГРАФСКОГ ДРУШТВА

ГОДИНА 1930

СВЕСКА XVI

NEKOLIKO RIJEČI O CILJU I PODJELI GEOGRAFIJE

Geografija je po svom imenu veoma stara nauka, jer je tako navode davni helenski pisci. Kad bi pak htjeli, da ocrtao njenu historiju od toga doba do danas, došli bi u veliku nepriliku.

Za prikazivanje razvitka makakve nauke naime glavni je postulat, da nam je poznat njezin cilj, njezin opseg, da imamo o njoj valjanu definiciju. Bez toga je svaki trud uzaludan, jer lako zađemo stramputice. Ne osvrćući se u tom pogledu na prijašnje vijekove, istaknut ću kao kuriozitet jednu definiciju iz početka 19 stoljeća. Godine 1805, dakle pred 125 godina, u franceskoj enciklopediji navodi se, da je geografija »un mélange colossal des notions les plus hétérogènes«. Nije čudo što su geografske knjige iz toga doba bile neka vrsta današnjih »putnih vodiča«, u kojima se navodili različni hoteli, cijene soba, ručka, večere itd.; a da knjiga bude šarenija štampala se molitva »oče naš« u više jezika, da čitalac »upozna« narode i s te strane. Ali ne samo to; geografska je knjiga morala biti i zabavna: izdavale se igraće karte, na kojima su bile nacrtane zemlje a opisi njihovi bili su u stihovima. Pored toga je geografija imala i neki vjerski zadatak; tako u djelima C. Rittera nalazimo teleologijskih izjava kao n.pr. »da je zemlja božji svijet, koji služi kao sklonište neumrle duše«.

Tek se u polovini 19 stoljeća počela rešetati sadržina geografije, pa se po malo izbacivao balast, koji je kočio njen razvitak. Tek tada ona počinje, da bude nauka. Ako je dakle geografija po svom imenu stara, po svojoj je sadržini posve mlada nauka. Kako tada geografija još nije bila izgrađena, stupali su na univerzitetne katedre kao nastavnici naučenjaci, koji su dolazili iz kruga ili prirodnih ili humanističkih nauka; po većini su bili ili geolozi ili historici a i po⁹gdjekoji klasicista ili fizik. Svaki je od njih prikazivao geografiju sa svoga stajališta; neki su je vukli na geologijsko, drugi pak na historijsko polje. Nema sumnje, da zbog te nevolje nije bilo moguće podati dogmatičke definicije o opsegu, o ciljevima geografije. Pregledavajući mišljenja uvaženih geografa o tom pitanju u ovo poslednjih 50 do 60 godina, opažamo, da su postojale znatne razlike s obzirom i na sam objekat tj. na zemlju, koju ima geografija da proučava. Bilo ih je, koji su zahtjevali, da ona obuhvati čitavu zemlju, dok su se drugi ograničavali samo na njeno površje. Ovo potonje mišljenje napo-

kon je prevladalo ponajviše — uvjeren sam — pod utjecajem *F. Richthofena*, koji ga je razložio godine 1883 u svojoj značajnoj knjizi »Aufgaben und Methoden der heutigen Geographie« pa i u svojim predavanjima »Siedlungs — und Verkehrsgeographie« (posmrtno djelo; Berlin, 1908). Prihvaćajući tu smjernicu, red je, da najpre prikažemo sastav površja zemlje.

Bez ikakva dubljega promatranja vidimo, da ono nije elementarno, već da je kompleksno: izgrađeno je od anorganskih i organskih *objekata*. Nijedan se od njih pak nije razvio apsolutno sam za se; svaki je bio tokom toga procesa u jačem ili u slabijem doticaju s drugim objektom ili sa više njih. Svaki objekat opet, koji postoji, imao je svoj početak a imat će i svoj svršetak. Za njegova opstanka naime dešavaju se u njemu *pojavi*, koji su efekat djelovanja prirodnih sila; oni se ističu tim, što se sastav objekta mijenja časovito ili trajno u fizikalnom ili u kemijskom pogledu ili u jednom i u drugom zajedno.

Proučavanje prirode (objekata i pojava) počelo se u novo doba diferencirati; cijepalo se postepeno u posebne nauke, od kojih je svaka svrnula svoju pažnju samo na jednu vrstu objekata. I zaista najsigurniji dokaz o samostalnosti makoje nauke je vlastiti njezin objekat; ali je danas dostatan i poseban cilj u proučavanju onoga istoga objekta, što ga svojataju mnoge nauke. Tako je n.pr. čovjek objekat, koji pojedinačno ili kolektivno pretražuju antropologija i medicina, historija i etnografija pa dakako i geografija. da ne navedem i drugih nauka. Vodom se bavi i fizik i kemik i tehnik pa i geograf; uzduh je domena meteorologa ali — po klimatologiji — i geografa. Pored svega toga, što postoji golem razlika međ geografijom i drugim, posebice prirodnim naukama s obzirom na različnost u cilju, za kojim ona teži, ipak se čuo po koji glas, koji joj je osporavao karakter nauke. Nije potrebno, da ovo mišljenje zabacimo opsežnim razlaganjima; dostatno je nekoliko riječi. Zar se biologiji može osporavati naučni karakter, ako za svoje ciljeve upotrebljuje rezultate kemije i fizike pa i matematike? Zar se takva šta može predbacivati fizici, ako zove u pomoć matematiku i kemiju? A zar kemija ne stoji u uskom doticaju sa fizikom i sa matematikom? Takva je i geografija. Ona proučava objekte i pojave na površju zemlje sa svoga stajališta, pa ako u tu svrhu pribire po koji rezultat iz opsega drugih nauka, ne može se ni njoj predbacivati da je »agregat tuđe muke«.

Da se nakon ove potrebne digresije vratimo na površje Zemlje! Površje Zemlje u svojoj je kompleksnosti agregat od mnogo različnih, omanjih ili ovećih »individua«, koje krstimo imenom »krajine« ili »regije«. Svaka je od njih sastavljena od određenih karakterističnih organskih i anorganskih objekata, u svakoj su od njih razviti karakteristički pojavi. Zbog toga svaka nam se takva krajina prikazuje kao samostalna cjelina. Ispitivanje tih objekata i pojava, uvažujući svagda kauzalne veze, koje postoje međ njima u određenoj krajini, spada u opseg *regionalne (speci-*

*jalne) fiziogeografije.*¹⁾ Na površju Zemlje nalazi se pak još jedan objekt, koji je ujedno i subjekat: čovjek. Ovo biće sastavljeno je od dviju komponenata: od tijela (materije) i duha; svako takvo biće normalnih moždana ima nagon samoodržanja tj. ono nastoji, da zajednicu tih komponenata održi što dulje a i što lakše. U težnji za tim cijeli čovjek traži mogućnost, da sačuva sebe od propasti (smrti); on je to činio od najdavnijih vremena, pa je do danas u tom cilju sebi prisvojio — neki veću drugu manju — sumu tekovina, koje zovemo »kultura«. Ta je pak onaj faktor, koji odvaja čovjeka od ostalih živih organizama i koji ga diže nad nje (*E. Friedrich*). Ne zatvorimo li očiju pred činjenicama — osobito današnjim — nije u tom pogledu posve neumjesna rečenica Fridriha Velikoga, da »sva kultura polazi iz želuca«. Osnova je dakle čitave kulture skrb, koju ima čovjek, da sebi dobavi sredstva za življenje; njih pak on može da nađe samo u prirodi i što je kulturniji to lakše ih nalazi i to bolje ih iskorišćuje.

Čovjek je zbog toga usko vezan na prirodu; međ njima postoji — neka mi se ne zamjeri ova riječ — simbioza. Ali ta veza nije jednolična na čitavom površju Zemlje, jer ni priroda nije svagde jednaka, a ni čovjek po svojoj kulturi nije svagde jednak. Proučavanje odnosa, koji postoje međ čovjekom i prirodom, prikazivanje njegove zavisnosti od nje, rezultata njegove borbe protiv nje, efekata njegovoga prilagođenja na nju — sve to s obzirom na svaku pojedinu krajinu — zadatak je *regionalne (specijalne) antropogeografije*.

Kao što svaka prirodna nauka tako i geografija raščinja onu množinu geografskih objekata i kulturnih pojava čovjeka pa ih svrstava u kategorije prema njihovim zajedničkim karakteristikama. Ovaj postupak važi kao rezultat navedenoga regionalnoga (specijalnoga) ispitivanja, pa u tom smjeru onda izradujemo načela, zakone, za koje mislimo da vladaju i pojedinim grupama. Takva je *opća geografija*; ona je s toga pogleda neka propedeutika regionalnoj (specijalnoj) geografiji (*A. Leutenegger*). Kao što ova tako se i ona raspada u dvije grupe: u *opću fiziogeografiju* i *opću antropogeografiju*.

Shema bi dakle o podjeli geografije bio ovaj:

A. Opća geografija:

a. opća fiziogeografija	b. opća antropogeografija

B. Regionalna geografija:

a. regionalna fiziogeografija	b. regionalna antropogeografija

¹⁾ Izraz »fiziogeografija« posve je istovetan sa izrazom »fizička geografija«, jer u njegov opseg spada i biogeografija (biljke i životinje). Shvatimo li ovu nasuprot kao posebnu granu geografije, onda ostali dijelovi fiziogeografije (kopno, voda i uzduh) sastavljaju »fizikalnu geografiju«.

Sad kad se izrađuje Uredba za Univerzitet¹⁾ u Kraljevini Jugoslaviji, nameće se pitanje: koje bi katedre za geografiju bile podesne, da se osnuju?

Imamo li na umu, da su priroda i čovjek u trajnoj vezi, da je on zavisn od nje i da je na njenoj osnovi izgradio svoju kulturu, posebice materijalnu — onda nema sumnje, da bi bila potrebna jedna katedra za opću a druga za regionalnu geografiju a prema navedenom shemi.

Ovom bi se podjelom i praktički utvrdilo jedinstvo geografske nauke. Nasuprot kad bi se osnovala jedna katedra za fiziogeografiju (opću i regionalnu) pogibelj bi bila, da padnemo u neku vrst dualizma u našoj nauci. Ali još nešto! Isključena je mogućnost prikazivanja antropogeografije ma koje krajine, ako se ne osvrćemo na njezine prirodne odnose.

Treća katedra pak bila bi od eminentne važnosti za nas: geografija Balkanskog poluotoka (dakako fizio- i antropogeografija). Nastavnik bi imao zadatak ne samo, da predaje o njem svojim učenicima, već da ga i stranom svijetu prikaže (na stranom jeziku) u ispravnom svijetlu.

Možda ovaj moj predlog ne će biti »vox clamantis in deserto«, jer ga smatram posve opravdan.

A. Gavazzi.

ZUSAMMENFASSUNG

EINIGE WORTE ÜBER DAS ZIEL UND DIE EINTEILUNG DER GEOGRAPHIE

Die Erdoberfläche ist das Objekt der Geographie. Diese Wissenschaft zerfällt sich in zwei Hauptteile, in eine allgemeine Geographie (mit den Unterabteilungen »allgemeine Physiogeographie« und »allgemeine Anthropogeographie«), sowie in eine regionale (mit den Unterabteilungen »regionale Physiogeographie« und »regionale Anthropogeographie«).

Dr. A. Gavazzi.

¹⁾ Već je u prvim sjednicama, koje smo imali u Beogradu godine 1921, zaključeno, posve pravilno, da se riječ »Univerzitet« ima pisati (a i izgovarati) sa s a ne sa z. Mi redovno izgovaramo njemački s kao z, ako se i ne nalazi između dva vokala, što je posvema pogrešno.